

таранних ударів, що відбулося завдяки застосуванню парових двигунів. Першим кораблем, спорядженим цією зброєю, став броненосець конфедератів "Вірджинія", потопивши з її допомогою дерев'яний фрегат "Камберленд" [2, с. 472]. Після цього вдалого досвіду обидва угруповання почали будувати серії таранних броненосців.

Таким чином, у ході Громадянської війни в США відбувся перехід від старих форм військового мистецтва до нових. Це була, у першу чергу, боротьба піхоти та стрілецької зброї, хоча й артилерія у цьому конфлікті теж відіграла важливу роль, виступаючи помічником піхоти на полі битв. Переваги повітряних куль як наземного спостережного пункту були очевидними, однак винахідники хотіли, щоб повітряний апарат міг вільно переміщуватися у бажаному напрямку й скидати вибухівки на суперників. Тому ця війна була поштовхом до виготовлення дирижаблів – міцної конструкції, що широко застосовувались у ході Першої світової війни. Під час багатьох битв війни Півночі та Півдня використання траншеї як засобу оборони довело її величезну ефективність, адже звичайні атаки не могли вирішити цю проблему. Лише танки, що з'явилися на початку Першої світової війни, могли протидіяти невразливим траншеям. Громадянська війна у США не була морською війною в загальному розумінні цього терміну. Але на відміну від тактики та стратегії сухопутної армії, саме війна на морі викликала найбільший інтерес з боку іноземців, внесла суттєвий вклад у розвиток військово-морського мистецтва й техніки. Ця війна була провісником епохи броньованих парових кораблів, морських мін, торпед і тотальної підводної війни. У той час як північани, так і південці застосовували чимало новинок, користь яких важко недооцінити.

З огляду на вищевикладене, можемо стверджувати, що озброєння Громадянської війни у США 1861–1865 рр. було новітнім, сприяло подальшому технічному вдосконаленню, випробуваному у глобальних військових конфліктах ХХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каторин Ю. Ф. Уникальная и парадоксальная военная техника / Ю. Ф. Каторин, Н. Л. Волковский, В. В. Тарнавский. – СПб.: ООО Издательство "Полигон", 2003. – 686 с.
2. Маль К. М. Гражданская война в США (1861–1865): Развитие военного искусства и военной техники / К. М. Маль. – Мн.: Харвест, Москва: АСТ, 2000. – 592 с.
3. Ненахов Ю. Ю. Энциклопедия крейсеров 1860–1910 / Ю. Ю. Ненахов. – М.: АСТ, Мн.: Харвест, 2006. – 464 с.
4. Платонов А. В. Подводные лодки / А. В. Платонов. – СПб.: ООО Издательство "Полигон", 2002 – 256 с.
5. Тіндалл Д. Б. Історія Америки / Д. Б. Тіндалл, Д. Е. Шай. – Л.: Літопис, 2010. – 904 с.
6. Шокарев Ю. В. Большая энциклопедия оружия / Шокарев Ю. В. – Москва: ЗАО "РОСМЭН-ПРЕСС", 2008. – 208 с.

Стасишин Н.

Науковий керівник – доц. Григорук Н.А.

РЕСТАВРАЦІЯ ДИНАСТІІ СТЮАРТІВ ТА ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПОСТУПУ ЛЮДСТВА

Період Реставрації Стюартів є одним з найбільш загадкових і найцікавіших в історії Англії. Дивний час, коли завоювання буржуазної революції та ім'я її натхненника Олівера Кромвеля ось-ось повинно було зникнути з поверненням вигнаного принца; люди, що вони збагатилися вихідці з небагатих верств населення і отримали вплив у суспільстві, неминуче повинні втратити владу і багатства, а народ, що воював за ідеали "істинної" англіканської церкви, свободу протестантської релігії і всіляку свободу віросповідання, знову побачать повернення до католицизму, яке не тільки дратувало простих обивателів, а й лягало небувалим матеріальним тягарем на небагатий люд.

Метою роботи є на основі комплексного й об'єктивного аналізу поглибити дослідження і зробити науково обґрунтовані висновки щодо історичної ролі Реставрації династії Стюартів в контексті Англійської революції та її впливу на історичний розвиток, визначити внесок творців революції у процес зміни економічного та суспільно-політичного ладу Англії.

Перетворена Державна рада, куди тепер увійшли республіканці, відновлені генерали, і парламентарі, що зібралися, знову замислилися про конституційне облаштування країни. Депутати, бажаючи контролювати армію, ухвалюють, що тепер усі армійські призначення будуть здійснюватися парламентом і підписуватися спікером. Вони приймають акт, який дарував пробачення за все, що було здійснено після квітня 1654 р., тобто після встановлення режиму протекторату. Але парламентські дебати були незабаром перервані заколотом. Влітку стає відомо, що невдоволені відновленням "охвістя" і республіки роялісти, колишні офіцери парламентських армій, прибічники протекторату, пресвітеріани вступили в союз і готують повстання. В серпні 1659 року генералу Ламберту вдалося придушити 4 тис. повстання Джорджа Бута в Ланкаширі і Чешірі. Повсталі вимагали або проведення нових чесних виборів, або передачі влади обом палатам Довгого парламенту у повному складі. Проте, через нове невдоволення армії палата обшин вирішує звільнити Ламберта з армії. Вже наступного дня вірні Ламберту і парламенту війська стояли один проти одного біля стін Вестмінстера. Спочатку обидві сторони були налаштовані рішуче, але незабаром частини, що охороняють

парламент, перейшли на сторону генералів. «Охвістя», таким чином, було розігнано армією повторно. У пошуках стабільності виходом стало можливим повернення на престол династії Стюартів [7, с. 126].

Ситуація вирішилася несподівано. Популярний в армії генерал Джордж Монк, що не потрапив в правлячу військову групу, просунув свої війська з Шотландії на Лондон і в лютому 1660 року здійснив державний переворот Ламберт був заарештований і кинутий в Тауер. Монк скликав новий парламент, знову включивши до його складу усіх потерпілих від «Прайдової чистки». Перший же ухвалений парламентом закон оголошував недійсними усі республіканські правові акти (прийняті після 1648 року). Потім Монк був затверджений на посту головнокомандувача збройними силами країни, після чого були призначені вибори нового парламенту (березень 1660). У новій обстановці значна частина депутатів виступала за відновлення монархії, і Монк вступив в переговори з принцом Карлом (через його канцлера Едуарда Хайда) [5, с. 161]. 4 квітня 1660 року Карл оприлюднив «Бредську декларацію», в якій обіцяв: усім учасникам революції (окрім «царевбивць», що підписали смертний вирок Карлу I) буде оголошена амністія; велика заборгованість офіцерам і солдатам буде негайно виплачена; він не має наміру вимагати перерозподілу власності і поважатиме права парламенту та англійських громадян; англіканська церква залишиться пануючою в Англії, до інших конфесій проявлятиметься терпимість; спірні питання, що залишилися, будуть передані на розгляд парламенту. 25 квітня новообраний парламент, в якому пресвітеріани і роялісти отримали більшість, запросив Карла зайняти престол трьох королівств. Одночасно була відновлена в колишньому складі палата лордів. 29 травня 1660 року, в день свого тридцятиріччя, Карл II триумфально повернувся в Лондон і був проголошений королем. Формально було вирішено вважати, що він правив з моменту страти Карла I. День 29 травня відтоді офіційно святкується в Англії [8, с. 170-172].

Після Реставрації Англія, Шотландія і Ірландія знову стали розглядатися як окремі держави із загальним королем. Війна з Іспанією у вересні того ж 1660 року була закінчена миром, після чого англійська армія, оплот пуританського впливу, була розпущена (частково передана місцевій владі). Англіканська церква відновила своє привілейоване положення в Англії (особливо для державних службовців), а пуританські конфесії піддавалися різного роду утискам аж до «Славної революції» 1688 року [2, с. 120].

Дворяни-емігранти повернулися в Англію і отримали деяку компенсацію за втрачене майно. Вцілілі «царевбивці» були віддані під суд і багато хто був страчений. Трупі Кромвеля, Айртона, Прайду і Бредшоу були викопані з могили, повішені [6, с. 241].

Як зазначає історик Кертман перехід до режиму Реставрації був кроком назад в порівнянні з періодом республіки і протекторату, коли буржуазно-дворянський блок, висунувши своїх індепендентських лідерів, безпосередньо управляв державою. Консервативні настрої у буржуазно-дворянських колах, боязнь народних виступів – ось ті чинники, які штовхнули їх в обійми старої династії [3, с. 103].

Політичним результатом Реставрації 1660 року було відновлення влади короля, парламенту і закону замість військової диктатури. У церковно-релігійній області вона відновила єпископат, «Книгу Загальних молитов» і англіканське відношення до релігії замість пуританського. Але в соціальному відношенні реставрація монархії повернула знаті і дворянству їх колишнє громадське положення, визнаних керівників місцевого і національного життя [4, с. 273].

У всесвітній історії Англійська буржуазна революція XVII ст. займає особливе місце. Вона належить до числа класичних буржуазних революцій, наслідком яких було затвердження буржуазного ладу в усій Європі [8, с. 105].

Англійський конституційний режим, філософія і політичні ідеї часу Англійської революції і післяреволюційної буржуазної Англії стали тим відправним пунктом, з якого почала розвиватися передреволюційна ідеологія в країнах континентальної Європи.

Англійська революція стала взірцем і прикладом для Американської (1775–1783) і Французької (1789–1799) революцій. В першу чергу це відноситься до Франції XVIII ст. Французьке Просвітництво XVIII ст., що виробило фактично програму для подальшої революції у Франції, переконливо демонструє ідейну спадкоємність і близькість з англійською революційною думкою XVII ст.

Перша перемога буржуазного ладу в широкому масштабі, роль Англійської революції, з якою тісно пов'язано встановлення буржуазного ладу на європейському континенті, – усе це дає привід розглядати Англійську революцію середини XVII ст. як дуже важливу сторінку не лише європейської, але і всесвітньої історії [1, с. 7].

Сильні відгуки Англійська революція викликала і в інших країнах – в роки «парламентської Фронди» у Франції, повстання в Каталонії, тимчасової перемоги республіканців в Голландії і т. д. В той же час, Англійська революція XVII ст. не привела до таких же подій в інших країнах на континенті Європи. Що ж до інших країн Західної Європи – Німеччини, Італії, Іспанії, то тут відбувався економічний занепад або уповільнений економічний розвиток [9, с. 45-48].

Зважаючи на загальну непідготовленість навіть Західної Європи (про Східну Європу взагалі говорити не доводиться) до буржуазної революції, Англійська революція не могла безпосередньо викликати широкий революційний рух. Втім, головна її роль була в іншому. Англія як би вирвалася далеко уперед в порівнянні з

іншими країнами – за винятком Голландії. І тільки пізніше, коли почали складатися передумови буржуазної революції в країнах континенту, англійський досвід припав дуже до речі.

Необхідно також відмітити, що вона була революцією, в якій проти пануючої феодальної меншості піднялася значна кількість англійської нації. Буржуазія не лише брала участь в революції, але і стала її гегемоном, вона висунула буржуазно-демократичні завдання революції, спрямовані проти феодалів і короля як їх глави. Яскравою особливістю Англійської революції було те, що в ній взяв участь прошарок нового дворянства, що обуржуазився, який зі свого середовища виділив енергійних керівників революції (Кромвель та ін.).

Чимала роль в звершенні революції належить і нижчим верствам населення, які виступали проти феодалів і феодального уряду в численних повстаннях, що відбувалися напередодні і під час революції у багатьох куточках країни, у тому числі і в Лондоні. Багато економічних вимог низів, висунуті ними під час революції, залишилися не «почутими». Так, наприклад, вимога наділу селян землею знайшла відображення в ході революції як в численних документах революційної армії, так і в публіцистичній літературі левелерів і особливо дигерів. Але, звичайно ж, народні низи і буржуазія під час революції мали цілі, які не лише багато в чому співпадали, але також і багато в чому відрізнялися, оскільки кожен в першу чергу піклувався про себе і своє благополуччя. Нове дворянство прагнуло дістати у свої руки усю землю і вільно господарювати на ній без будь-яких феодальних пережитків. Деякі розбіжності в кінцевій меті революції у буржуазії, нового дворянства і нижчих верств населення мали своїм завданням спочатку перехід буржуазної республіки до протекторату, а потім реставрацію Стюартів. У подальшій боротьбі із Стюартами буржуазія і пов'язані з нею землевласники прагнули обходитися вже без низів [10, с. 178-179].

Революція рішуче покінчила з феодальним ладом і тим самим відкрила простір для розвитку нового способу виробництва і нових суспільних відносин. Основними рушійними силами революції були селянство і міська біднота. Буржуазія спільно з новим дворянством за активної підтримки народу одержала перемогу не тільки на полях боїв. Ще задовго до цього вона одержала перемогу в мисленні і серцях людей, створивши новий тип людини – сміливої та енергійної.

Англійська революція XVII ст. стала найважливішою подією першого періоду нової історії. Відмінивши феодальну власність на землю, революція, проте, зберегла велике землеволодіння і затвердила буржуазну власність на землю. В результаті аграрного законодавства Довгого парламенту селянство землю не отримало, зате джентрі ще більше посилити свої позиції. Вони продовжували обгороджування, результатом чого було зникнення англійського селянства в XVIII ст. Залишилися орендарі і наймити та заможні господарі – фермери, які використовували найману працю своїх односельчан. Соціальний прошарок селян-одноосібників практично вироджується і зникає. Англійська революція мало зробила і для полегшення положення міської бідноти і дрібної буржуазії.

Інституціональні зміни були найбільш помітними, хоча і не такими вже радикальними. Надалі англійським монархам вже не вдавалося обходитися без парламенту. Почалося формування політичних партій, затвердилися інститути постійної армії і прямого оподаткування. Почав формуватися і функціонувати механізм змінюваності і циркуляції політичних еліт, це викликало неможливість повторення революції.

Після революції релігійна сфера стала набувати великої незалежності від влади. Пресвітеріани в Англії майже зникли, але число різних сект, що мали прибічників і захисників серед найрізноманітніших соціальних прошарків, залишилося значним. Ідея толерантності і свободи совісті, долаючи культурні стереотипи, ставала усе більш актуальною, незважаючи на те, що відновлена англіканська церква продовжувала наполегливо наполягати на одноманітності. Для Шотландії і Ірландії наслідки революції були значним. Була скасована судова влада лордів відносно утримувачів і передана світським суддям. Практика спадкового виконання магнатами обов'язків шерифів також відійшла в минуле. Крім того, тимчасове скасування шотландського парламенту і виділення місць для шотландців в англійській палаті громад, а також пониження статусу шотландської ради до регіональної і підпорядкування її англійській Державній раді вплинули на подальше інституціональне об'єднання двох королівств.

У той же час Революція прищепила британцям стійке несприйняття утопічних закликів до швидкого перевлаштування світу. Вона сприяла формуванню суспільства, в якому повага до традицій, законності і отриманому від предків суспільному надбанню уживається з ідеями індивідуалізму, свободи і народного суверенітету. Революція навчила англійців тому, що розмахувати кулаками і списками із-за недосконалості світу є непродуктивним методом [8, с. 175-176].

Отже, становлення конституційної (обмеженої) монархії в Англії відбулося в ході буржуазної революції XVII ст., яка й надала поштовх створенню того типу державного правління, який можна спостерігати й у сучасному світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Английская буржуазная революция XVII в. / Под ред. Е. А. Косминского и Я. А. Левицкого. – Т.1–2. – Москва, 1954. – 356 с.

2. Бацер М. И. Левелеры против Кромвелля (1647–1649 гг.) / М. И. Бацер // Новая и новейшая история. – 2002. – № 3. – С. 93–112.
3. Боровська І. М. Формування конституційної монархії в Англії XVII століття: джерелознавчий аспект / І. М. Боровська // Наукові записки ТНПУ. – 2006. – Вип. 2. – С. 202–207.
4. Бураков Ю. Петльована Л. Нариси історії Англії нового часу. Навчальний посібник з курсу «країнознавства» для студентів вищих навчальних закладів / Ю. Бураков, Л. Петльована. – Львів: Центр Європи, 2003. – 128 с.
5. Винокурова М. В. Мир англійського манора / Винокурова М. В. – М.: Наука, 2004. – 493 с.
6. Гардинер С. Пуритане і Стюарти, 1603–1660 / С. Гардинер. – М.: ГПИБ, 2008. – 190 с.
7. Лавровский В. М. Английская буржуазная революция / В. М. Лавровский, М. А. Барг. – М.: Издательство Социально-экономической литературы, 1958. – 367 с.
8. Сборник документов по истории нового времени. Буржуазные революции XVII–XVIII вв. / Под ред. В. Сироткина. – Москва, 1990. – 364 с.
9. Соколов А. Б. Английская революция середины XVII века в новейшей зарубежной историографии / А. Б. Соколов // Вопросы истории. – 2008. – № 5. – С. 160–168.
10. Юм Д. Англия под властью дома Стюартов. Т. 1. / Д. Юм; [перевод с англ. А. А. Васильева]. – СПб.: Алетейя, 2001. – 563 с.

Митник Н.

Науковий керівник – доц. Кіцак В. М.

ПОХОВАЛЬНИЙ ОБРЯД ВИСОЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ

Поховальний обряд — надзвичайно цінне історичне джерело, що дає уявлення про демографію, генетичні взаємозв'язки давніх суспільств, розкриває соціально-економічні процеси, вірування населення. Висоцька археологічна культура існувала у фінальний період бронзового та на початку раннього залізного віку. В 1990-х рр. дослідники Л. Крушельницька і М. Бандрівський датували висоцьку культуру XI–VI ст. до н. е. і виділили три періоди її розвитку: ранній, середній та пізній [2, с. 203]. Метою статті є аналіз поховального обряду племен висоцької культури всіх періодів її існування на території сучасної Тернопільської області.

У 1987 р. О. Ситником був відкритий могильник в Петрикові поблизу Тернополя. Тоді ж було закладено розвідкову траншею, в якій виявлено три інгумаційні поховання. Щоб зберегти могильник від знищення та з метою наукового дослідження у 1995 р. на пам'ятці відновлено розкопки під керівництвом М. Бандрівського. Після трьохрічних розкопок було виявлено 148 поховань раннього та середнього періоду розвитку висоцької культури.

У 2011 р. біля с. Мильне Зборівського р-ну В. Ільчишиним були проведені дослідження на могильнику Мильне I та виявлено 34 поховання. З них 25 інгумаційних, 4 кремаційних в урнах, 4 безінвентарних кремацій в ямках та 1 кенотаф [5, с.23]. З 25 інгумаційних поховань 4 були із південною орієнтацією, решта із північно-західною з незначним відхиленням до заходу чи до півночі. Серед поховань з північно-західною орієнтацією є одне розчленоване поховання та одне парне. Парне поховання складалось із двох кістяків які лежали одне на одному. Неушкодженою залишилася лише нижня частина поховання. Судячи із товщини та порядку залягання кісток, нижній кістяк належав жінці, верхній кістяк, який лежав спиною до нижнього, належав чоловікові.

На підставі глибокого аналізу поховального обряду Петриківського та інших могильників М. Бандрівський класифікував поховальні пам'ятки висоцької культури.

Таким чином, поховання здійснювались на первісному ґрунті або ж у ямах плитками (15–20 см) і можливо деякі перекривались насипом. Поховання бувають збережені, порушені, перезахороненні та інгумаційно-кремаційні (такий тип простежується у парних похованнях). За способом захоронення поховання висоцької культури поділяються на чотири основні групи: 1) поховання з тілопокладеннями (одиночні, парні, групові); 2) кремаційні поховання; 3) перезахоронення поодиноких кісток із інгумаційних захоронень; 4) кенотафи [3, с.122]. У могилах з інгумаційними одиночними збереженими похованнями покійники лежали у випростаному стані із випрямленими ногами (і витягнутими вздовж тіла руками, рідше – схрещеними на грудях) або на боці чи з зігнутими ногами в колінах, а в порушених похованнях значна кількість кісток скелета зміщена чи відсутня або в непорушному стані знаходяться лише кістки ніг.

Покійники в парних збережених похованнях лежали навзак поруч, у випростаному положенні і тримали один одного за руки або кожен із небіжчиків лежить один навпроти одного чи небіжчики покладені один на одному у випростаному стані.

В парних порушених частини скелетів пошкоджені або відсутні, а в інгумаційно-кремаційних похованнях кремація другого небіжчика зсипана або стоїть урна із спаленими кістками на колінах, стопах, грудях чи поруч першого померлого. Поховання з перезахороненням – це кістки перезахоронені на новому місці або зсунуті на край могили.

За способом захоронення серед кремаційних поховань виділяють два типи: 1) поховання на ґрунті; 2) захоронення в урні.